

Förändring pågår

► september 2011

Socialpolitiska utmaningar

► ►
vision

Inledning

För tredje året i rad har Vision undersökt hur socialchefer ser på sitt uppdrag, vilka utvecklingsområden som är prioriterade, hur man uppfattar kompetensfrågorna, hur samspelet med den politiska ledningen fungerar samt hur den sociala lagstiftningen kan följas.

Stora reformer och utredningar påverkar socialtjänstens arbete. Det finns en politisk viljeinriktning, främst inom äldreomsorgen, att stärka den enskildes valmöjligheter. Attityder och värderingsfrågor förväntas påverka socialtjänsten genom införande av en nationell värdegrund. Personalen kommer att vara bärare av ett förändrat arbetssätt och en större professionalisering. Många nya reformer kräver ett ökat ansvar för socialtjänsten. Det förutsätter goda chefer och en stabil och professionell yrkeskår. Samtidigt måste arbetsvillkor och yrkets förutsättningar förbättras så att socialtjänstens personal får utvecklings- och karriärmöjligheter. Det gör det mer attraktivt att stanna kvar i yrket.

Frivilligsektorn får en alltmer framträdande roll, därför har många kommuner behov av ett mer utvecklat samarbete. Frivilligsektorn förefaller utgöra ett allt viktigare komplement till den professionella organisationen.

Arbete i politikerstyrda organisationer bygger på olika styrsystem där de sociala lagstiftningarna är de mest centrala. Men arbetet styrs också av lokala förutsättningar, politiska riktlinjer och prioriteringar. Samtidigt påverkas socialtjänstens ansvar av förändringar i samhället. Socialcheferna har en mycket viktig roll att förhålla sig alla krav och samtidigt vara goda personalledare och våga utmana och utveckla verksamheten.

Sverige har stolta socialchefer som trivs med sitt arbete och som vill erbjuda sina medarbetare goda villkor. Ambitionerna är många gånger större än möjligheterna. Vision ser med denna rapport socialchefernas svårigheter att kunna följa lagstiftningen och att erbjuda nödvändig utveckling.

Vision vill medverka till att det pågående utvecklingsarbetet fortgår. Vi vill att socialtjänsten blir mer kunskapsbaserad, att anställda får rätta förutsättningar att göra ett professionellt arbete, att alla ska kunna utvecklas på sina arbetsplatser och att chefer får det stöd och de möjligheter som krävs.

A handwritten signature in black ink, reading "Annika Strandhäll".

Annika Strandhäll
Ordförande Vision

Sammanfattning

- En femtedel av socialcheferna uppger att de har stora svårigheter att följa lagstiftningen. Tendensen är tydlig även om det finns vissa variationer beroende vilken lag som avses.
- 97 procent av socialcheferna trivs med sitt arbete.
- Beroendet av frivilligsektorn ökar, 79 procent svarar att socialtjänsten kommer att vara beroende av den frivilliga sektorn. Samtidigt har få kommuner funnit tillfredställande former för samarbetet med frivilligsektorn.
- Socialtjänsten står som alltid inför stora socialpolitiska utmaningar som alla syftar till att höja verksamhetens kvalitet och professionalisering. Cheferna anser att några av utmaningarna kommer att utveckla socialtjänsten mer än andra.
- Ungefär en femtedel uppger att man inte kan svara upp mot behoven när det gäller antalet medarbetare och nödvändig kompetensutveckling.
- Det är fortfarande en utmaning för många att behålla och rekrytera kompetent personal. Bland annat säger sig nästan fyra av tio ha problem eller delvis problem med personalförsörjningen när det gäller socialsekreterare och biståndshandläggare.
- Nästan hälften är tveksamma till socionomutbildningen. Vanliga uppfattningar är att utbildningen är för generell, att det saknas viktiga kunskapsdelar och att den borde innehålla specialinriktningar.
- Över 90 procent av socialcheferna har ofta eller ibland en bra och öppen dialog med den egna facknämnden. Parallellt upplever fyra av tio att de sällan eller aldrig har en bra dialog med kommunstyrelsen.

Kort om undersökningen

Undersökningen genomfördes under perioden 5-25 september 2011. En enkät skickades via e-post till landets socialchefer eller motsvarande (några kommuner har fler beroende på organisation). 309 stycken har haft möjlighet att delta i undersökningen. När undersökningen avslutades hade 124 besvarade enkäter inkommit. Det ger en svarsfrekvens på 41 procent.

Undersökningen gör inte anspråk på att vara vetenskaplig, men resultaten ger en direkt bild och fingervisning om hur de som dagligen leder socialtjänsten upplever situationen.

Stora socialpolitiska utmaningar

Socialtjänsten står som alltid inför stora socialpolitiska utmaningar som alla syftar till att höja verksamhetens kvalitet och professionalisering. Cheferna anser att några av utmaningarna kommer att utveckla socialtjänsten mer än andra.

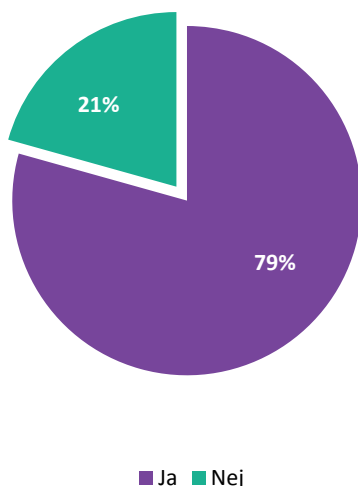
Nya förslag och reformer aviseras från regeringens sida samtidigt som resultat av effekter av metoder och forskningsresultat alltmer styr socialtjänstens arbete. Den enskildes fria val parallellt med att tydliggöra kommunens ansvar och utbud syftar till att skifta fokus, så att den enskilde får större inflytande över socialtjänstens insatser. En definierad lagstadgad värdegrund utmanar värderingar och attityder.

I Visions undersökning har vi sökt fånga in socialchefernas syn på om allt detta har utvecklat socialtjänstens arbete, svaren ger tydliga indikationer.

- Åtta av tio socialchefer anser att införande av evidensbaserade arbetsmetoder kommer att utveckla socialtjänsten.
- Fyra av tio socialchefer anser att införande av LOV (lagen om valfrihetssystem) och kommunala värdegarantier för äldreomsorgen kommer att utveckla socialtjänsten.
- Drygt sex av tio socialchefer anser att förändringen i socialtjänstlagen genom införande av en ny värdegrund, kommer att utveckla socialtjänsten.
- Nästan sex av tio socialchefer anser att konsekvenserna av missbruksutredningens kommer att utveckla socialtjänstens arbete.
- Nästan fyra av tio socialchefer anser att barnskyddsutredningen och upprättelseutredningens förslag kring arbete med barn kommer att utveckla socialtjänsten.
- Sex av tio socialchefer anser att utvidgningen av Lex Sarah till att gälla hela socialtjänsten kommer att utveckla socialtjänstens arbete i stor eller mycket stor omfattning.
- Nästan sex av tio socialchefer ser att tillkomsten av nya grupper med behov av socialtjänstens insatser kommer utveckla arbetet.

Beroendet av frivilligsektorn ökar

Anser du att socialtjänsten kommer att vara beroende av den frivilliga sektorn för att klara verksamheten?

2010 upplevde 62 procent att organisationerna inom det civila samhället blir en allt viktigare part. I år svarar 79 procent att socialtjänsten kommer att vara beroende av den frivilliga sektorn.

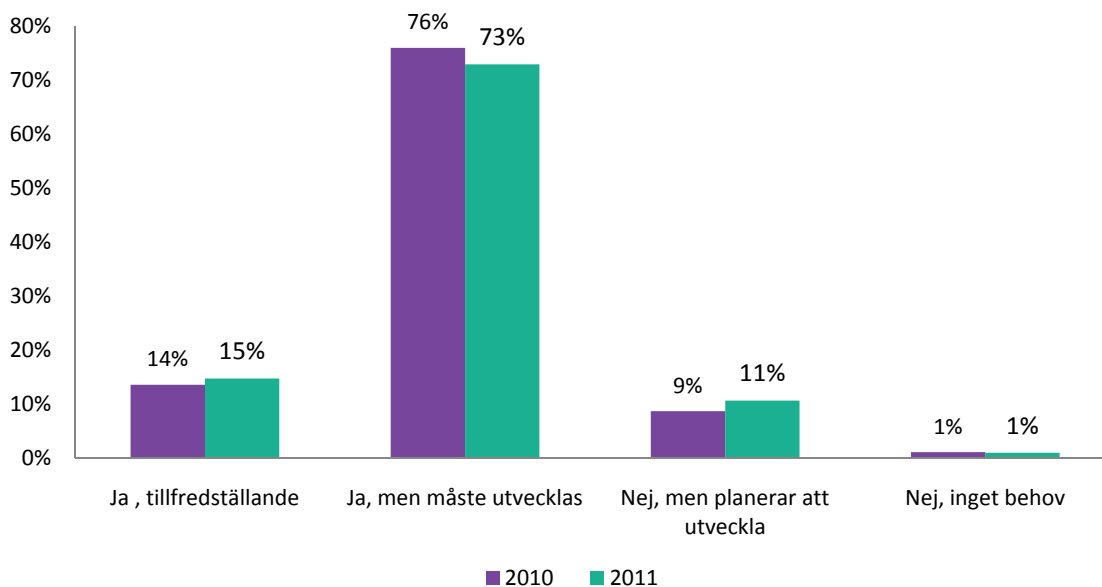
"Volontärer gör redan idag ett fantastiskt arbete"

"Verksamheterna "slimmas" hela tiden men kraven på verksamheten försvinner inte"

"F.n. klarar vi basala krav. Guldkanten får andra delvis stå för"

Likt övriga Europa har frivilligsektorn alltmer etablerat sig i Sverige. Det finns också en ömsesidig överenskommelse mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges kommuner och landsting, som går ut på ett erkännande av de idéburna organisationernas roll. För att behålla och utveckla välfärden ser många det som nödvändigt att involvera frivilligsektorn.

Har din verksamhet ett utvecklat samarbete med den frivilliga sektorn?

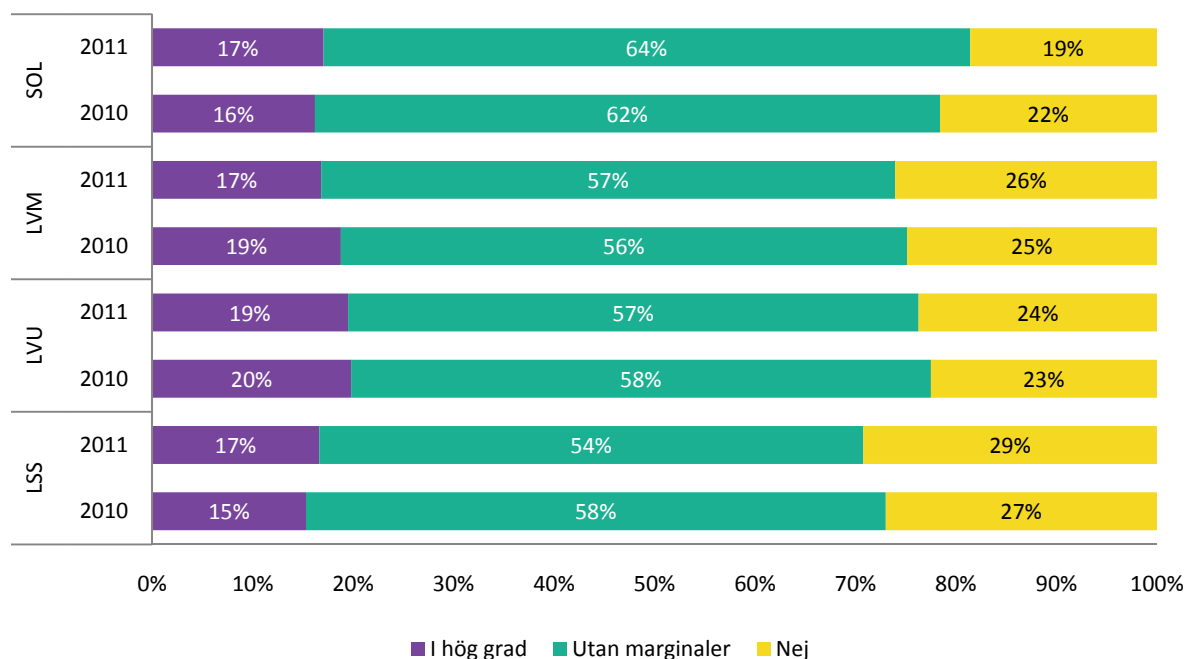

Få kommuner har funnit tillfredsställande former för samarbetet med frivilligsektorn. Mer än 70 procent upplever att de måste utveckla samarbetet ytterligare.

Gränsdragningen mellan det kommunala ansvaret och de frivilliga insatserna är en central fråga. Många socialchefer har kommenterat att de frivilliga organisationerna har en viktig roll som komplement till socialtjänsten.

Ekonomiska resurser saknas i många kommuner

Anser du att din organisation har de ekonomiska förutsättningar som krävs för att uppfylla intentionerna i följande lagstiftningar?

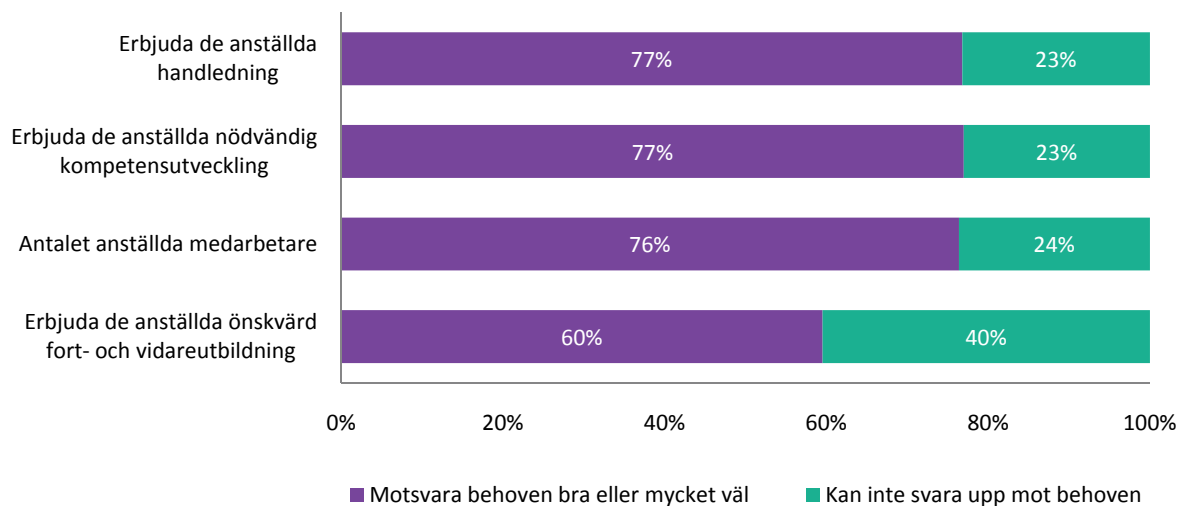

En garant för att uppfylla socialtjänstens mål och för att tillförsäkra medborgarna en nationell likvärdig socialtjänst är att socialtjänstens lagstiftningar följs. Detta är inte en verklighet i flera kommuner då en femtedel av socialcheferna uppger att de har svårigheter att följa lagstiftningen. Tendensen är tydlig även om det finns variationer beroende vilken lag som avses.

Socialtjänstlagen är grunden för socialtjänstens arbete. Inom SoL finns möjlighet till lokalt anpassade lösningar och beslut, trots det ser 19 procent av socialcheferna problem med att följa lagstiftningen. När det gäller LVU och LVM, två centrala skyddslagar, så är det upp mot en fjärdedel som inte anser sig kunna följa intentionerna i lagstiftningen.

Sämst ställt tycks det vara med LSS som har karaktären av en rättighetslag med definierade rättigheter. Ungefär tre av tio anser sig inte kunna följa intentionerna i lagstiftningen. LSS insatser medför ofta höga kostnader.

När det gäller verksamhetens nuvarande resurser kontra krav - hur ser det ut när det gäller:

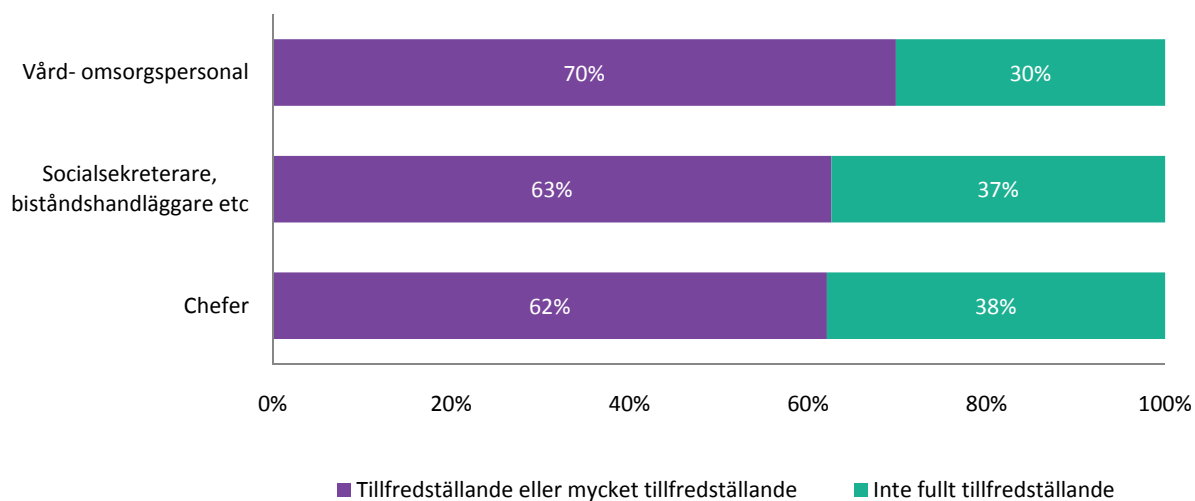

Arbete inom socialtjänstens ansvarsområden är kvalificerat och en rad aktuella reformer och utredningar kommer att driva på förändringstakten ytterligare. Det betyder att nya kunskaper och färdigheter kontinuerligt måste tillföras för att socialtjänsten ska leva upp till ställda förväntningar och dessutom vara effektiv.

Även om majoriteten bedömer att resurser är tillräckliga, så svarar drygt en femtedel att man inte kan svara upp mot behoven när det gäller antalet medarbetare, möjligheten att erbjuda anställda handledning och nödvändig kompetensutveckling.

Personalförsörjningen i fokus

Anser du att din organisation klarar personalförsörjningen på ett tillfredsställande sätt?

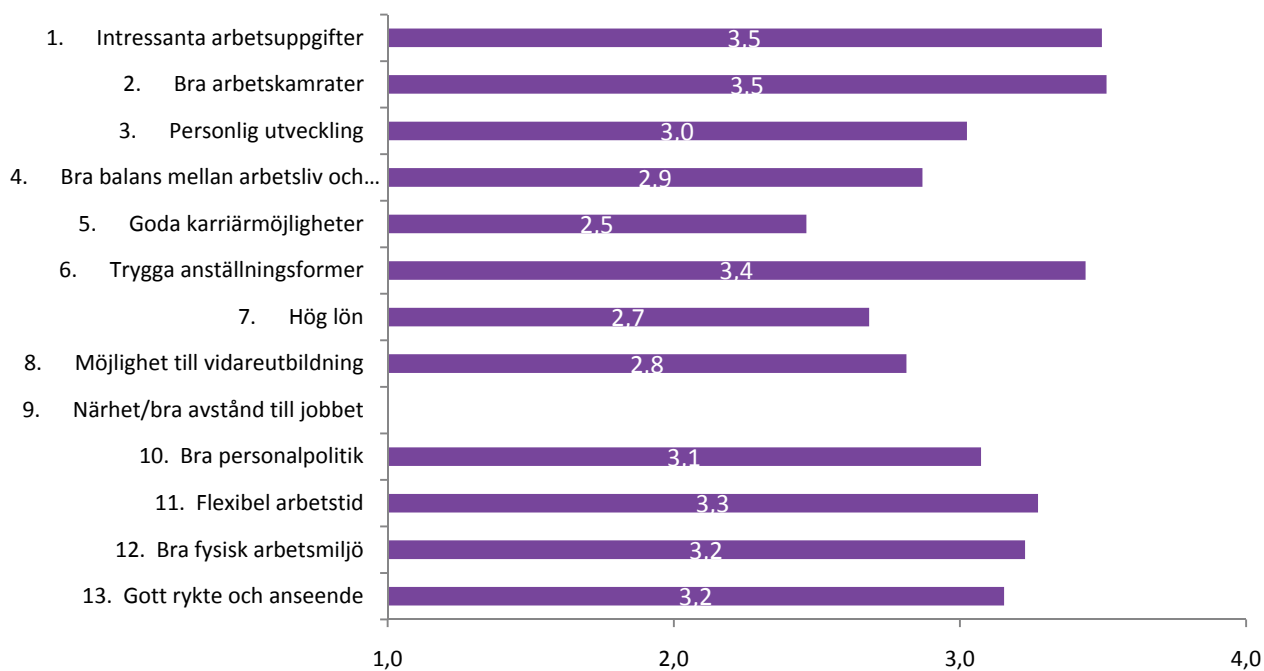
Det är fortfarande en utmaning för många att behålla och rekrytera kompetent personal. 2010 uppgav närmare sex av tio socialchefer att det fanns ett stort strategiskt utvecklingsbehov för att behålla och rekrytera.

I år så ser vi att nästan fyra av tio har problem eller delvis problem med personalförsörjningen när det gäller socialsekreterare och biståndshandläggare. Situationen är något bättre när det gäller vård- och omsorgspersonal.

Ungefär sex av tio tycks klara chefsförsörjningen på ett bra sätt. Det är en förbättring jämfört med 2010 då bara fyra av tio ansåg att de klarade chefsförsörjningen på ett tillfredsställande sätt. Alltjämt har uppemot 40 procent problem med chefsförsörjningen.

En återkommande utmaning är att få sökande med rätt kompetens. Vision har tidigare undersökt hur studerande ser på offentlig sektor som arbetsgivare och vilka faktorer som är betydelsefulla. De studerande fick bland annat svara på frågan ***vad är viktigast för dig när du ska välja arbetsgivare?*** Socialcheferna har fått ta ställning till de 13 faktorer som de studerande värderade högst, presenteras här i fallande ordning.

Vid rekrytering av nya medarbetare finns olika delar i en anställning som kan uppfattas som attraktiva. I vilken omfattning tycker du att din organisation kan erbjuda neanstående faktorer för att locka nya yngre medarbetare?

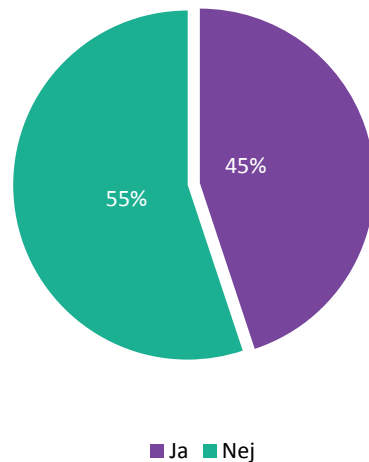
1 motsvarar "i ingen eller liten omfattning" och 4 motsvarar "i mycket stor omfattning"

Enligt socialchefernas bedömning av sig själva som arbetsgivare kan man på flera områden möta det som efterfrågas av de studerande på ett bra sätt.

Det ska noteras att faktorerna, som de studerande värderar högt, kommer ganska långt ner när vi frågat om vad de studerande associerar arbete i kommun/landsting med. Myterna om vad ett arbete i offentlig sektor kan innebära är ofta negativa. Se närmare i undersökningen "Unga om drömjobbet".

Många tveksamma till Socionomutbildningen

Upplever du att dagens socionomutbildning svarar mot verksamhetens behov inom socialtjänsten?

"Den måste bli mer verklighetsnära. Det är hårt jobb när man kommer ut"
"För lite utbildning i socialrätt, liksom i olika evidensbaserade metoder"

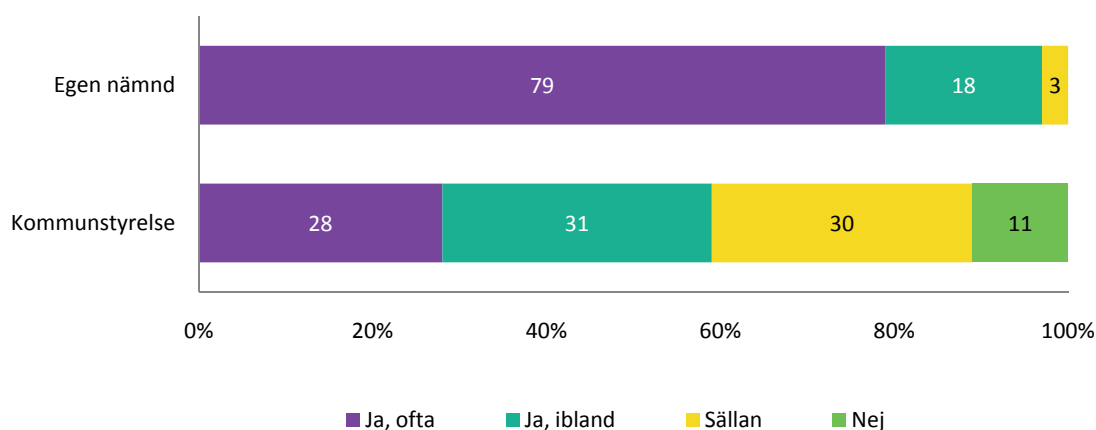
Efter att Högskoleverket först riktat skarp kritik mot flera lärosäten har man nu utvärderat och bedömt utbildningen. Slutsatsen är att socionomutbildningen ska vara en generalistutbildning. Flera nya lärosäten har etablerats med examensrätt för socionomprogrammet. Behörighetsutredningen har också fastlagt att just socionomutbildning är den rätta utbildningen för arbete med myndighetsutövning.

Trots detta är utbildningen ifrågasatt av en stor andel socialchefer. Likt tidigare år är synen delad om socionomutbildningen verkligen motsvarar verksamhetens krav. Vanliga uppfattningar är att utbildningen är för generell, att det saknas viktiga kunskapsdelar och att den borde innehålla specialinriktningar.

Socialchefens relationer till politiken och mandat

Näst intill alla socialchefer, 97 procent, trivs mycket eller ganska bra med sitt arbete. Kompetens är en av de mest skattade egenskaperna för att arbeta som socialchef. Här har vi tittat närmare på hur socialchefer har det med dialogen till politiska beslutsfattare och mandat att fatta beslut.

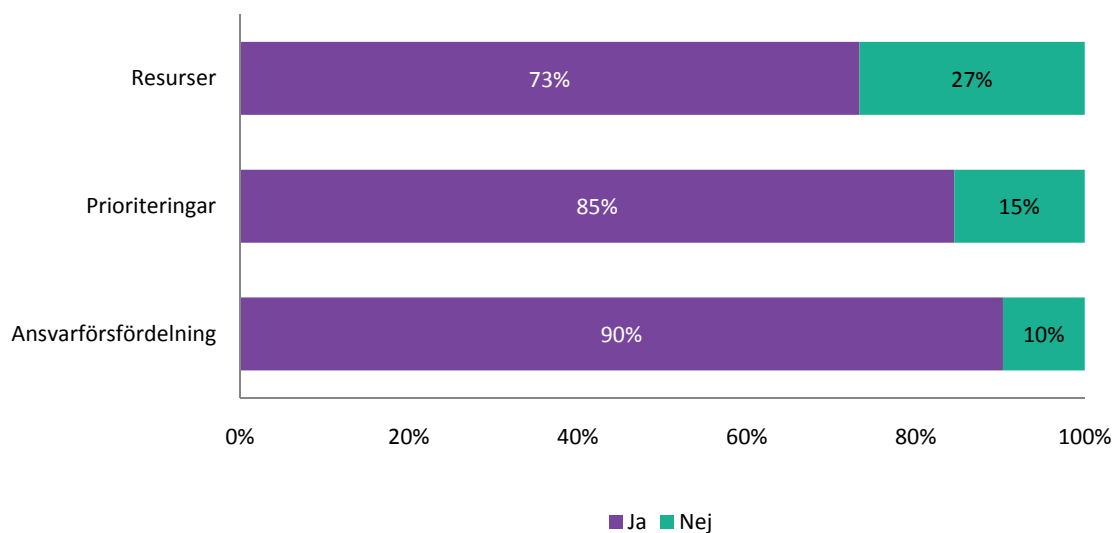
Upplever du att du i egenskap av chef har möjlighet till en bra och öppen dialog i förhållande till

Över 90 procent av socialcheferna har ofta eller ibland en bra och öppen dialog med den egna facknämnden. Sämre är det med relationen till kommunstyrelsen, där omkring 60 procent uppger att man ofta eller ibland har en bra och öppen dialog. Resultatet är likvärdigt med 2010.

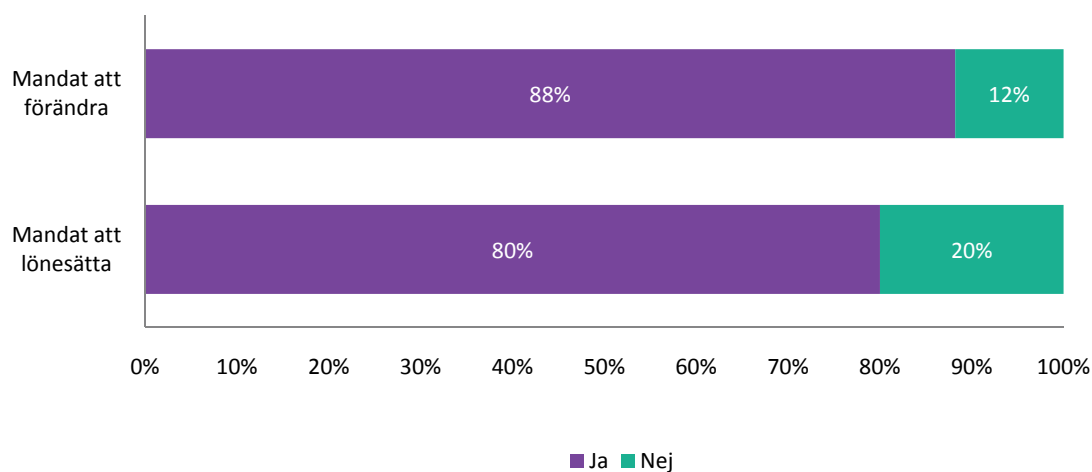
För chefer i politiskt styrda organisationer är samspelet mellan tjänstemän och politiker avgörande. Även om relationen till den egna facknämnden är viktigast, kan det vara värt att fundera över konsekvenserna av att fyra av tio socialchefer upplever att de sällan eller aldrig har en bra dialog med kommunstyrelsen.

Upplever du att det finns en gemensam syn mellan politiker och tjänstemän när det gäller följande i din kommun?

Samsyn och förståelse när det gäller tilldelade resurser, prioriteringar och ansvarsfördelning är viktiga beståndsdelar i ett kommunalt ledningssystem. Överlag tycks det finnas en gemensam syn mellan politiker och tjänstemän. Sämst är det emellertid när det gäller resurser, där nästan tre av tio upplever att det saknas en gemensam syn i betydande omfattning.

Upplever du att du har mandat att genomföra de förändringar du ser som nödvändigt och för lönesättningen av medarbetare?

"Allt som oftast om jag bara lyfter det till politiken först för förankring, vilket inte är orimligt"
"Ja politiskt, men inte från de professionella inom socialtjänsten"
"Ibland är nödvändiga förändringar ej politiskt gångbara"

En mycket stor majoritet av socialcheferna upplever att de har mandat att genomföra förändringar man ser som nödvändiga.

"Inom ramen för tilldelat förvaltningspott"
"Politikerna begränsar möjligheterna vid den årliga revisionen"

Åtta av tio upplever sig ha mandat för lönesättning av medarbetare. Mandatet är dock, av kommentarerna att döma, ofta begränsat utifrån givna ramar och centrala avtal. Mandatet kan förstås aldrig vara helt fritt, men lönesättande chefer bör inom begränsningens ram fritt förfoga över att sätta de löner som hon eller han anser vara nödvändiga.

Slutord

Ökad valfrihet rätt väg att gå

Vision ser att främjandet av utökad valfrihet för enskilda som är i behov av samhällets tjänster är rätt väg att gå. Att genom värdighetsgarantier tydliggöra för medborgarna vilka förväntningar man kan ha på sin kommun skapar trygghet och tillit. 60 procent av socialcheferna anser att införande av valfrihetssystem utveckla socialtjänsten. I dag är det en frivillig åtgärd, men regeringen har aviserat att det kan bli ett obligatorium. Med en mångfald av utförare är det viktigt att tillsyn och kontroll av kvaliteten säkras samt att anställda har goda arbetsvillkor med rätt till kollektivavtal. Införande av en lagstadgad värdegrund är en viktig politisk markering och ger också incitament för nya perspektiv, detta anser drygt 60 procent av socialcheferna.

Uppdraget förändras med nya målgrupper

Socialtjänsten har lång tradition när det gäller arbete med vuxna missbrukare, detta måste utvecklas och ges nödvändiga resurser. Vision ser behovet av ett tydligare samarbete med landstingen där både sociala och medicinska perspektiv beaktas. Socialtjänstens helhetssyn behövs för att lyckas i arbetet med missbrukare och deras anhöriga. Drygt 60 procent av socialcheferna bedömer att socialtjänsten kommer att utvecklas om missbruksutredningens förslag blir verklighet. Vision ser att skyddet av barn och unga bör stärkas i linje med barnskyddsutredningen och upprättelseutredningens förslag. Detta kräver att arbetsvillkoren och utvecklingsmöjligheterna blir så bra så att kommunen kan garantera kontinuitet för barnen i kontakterna med socialtjänsten. I det svåra arbetet med utsatta barn behövs handledning och specialiserade kunskaper. Drygt 20 procent av socialcheferna anser att de inte har möjlighet att erbjuda detta. Vision ser det som mycket oroande.

Socialtjänstens roll som det yttersta skyddsnätet blir tydlig vid förändringar på arbetsmarknaden, världshändelser, förändrade beteendemönster. Socialtjänsten måste kunna ställa om sitt arbete utan att ge avkall på kärnverksamheten. Drygt 40 procent av socialcheferna ser inte att socialtjänsten påverkas av nya målgrupper.

Lex Sarah påverkar

Lex Sarah, som nu gäller hela socialtjänsten behöver bli ett viktigt instrument i kvalitetsarbetet. Chefer måste främja ett öppet och tillåtande arbetsklimat så att anmälningar enligt Lex Sarah görs. Vision önskar att Lex Sarah även innehöll möjligheter att påtala, om de egna förutsättningarna brister. Drygt 41 procent av socialcheferna ser inte att utvidgningen av Lex Sarah kommer att förändra socialtjänsten. Förhoppningsvis innebär det att man redan i dag har infört system och rutiner för Lex Sarah.

Lagen måste kunna följas av alla

Det kommunala självstyret har starka traditioner i Sverige och den valda politiska majoriteten ska och får konsekvenser för den enskilda kommunen. För att få en jämlik och nationell förutsägbar socialtjänst måste dock de sociala lagstiftningarna kunna följas. Det finns flera lagar som påverkar socialtjänstens arbete. Socialtjänstlagen är huvudlagen och den ger möjlighet till individuella bedömningar. Trots detta anser knappt 19 procent av socialcheferna att lagen inte kan följas. Denna siffra är en marginell förbättring mot förra årets undersökning.

Tillämpningen av de två skyddslagarna LVU och LVM medför ofta höga kostnader för kommunerna. Enligt missbruksutredningens bedömning finns det en tydlig tendens att vuxna missbrukare inte får den vård och behandling han eller hon behöver. Omkring en fjärdel av socialcheferna bekräftar den bilden. Motsvarande siffror från förra året är likartad, det har inte skett någon förbättring.

Mot bakgrund av att barn och unga är en högprioriterad målgrupp i socialtjänstens arbete så finns det anledning till oro att nästan var femte socialchef säger att de inte kan följa LVU. Socialtjänstens arbete för barn och unga har ett vitt spektrum och medför att socialtjänsten arbetar med en mångfald av insatser. Många kommuner har också inlett ett ökat samarbete med andra aktörer inom barn och ungdomsvården vilket har satt den unge mer i centrum. En ny publicerad undersökning visar att polisanmälningarna rörande barnmisshandel har ökat markant. Socialtjänsten har en central roll för att tillförsäkra barn och unga en trygg och tillitsfull uppväxt.

Det är värre ställt med LSS som har karaktären av en rättighetslag med definierade rättigheter. I jämförelse med 2010års undersökning så har andelen kommuner som inte kan följa LSS ökat, idag uppgår andelen till nästan 30 procent. Det är svårt att förstå varför, då lagen är så konkret att olika tolkningar är svåra att göra. Vision är dock medveten att kostnaderna är höga för insatser inom LSS.

Socionomutbildningen måste vara en generalistutbildning

Socionomutbildningen är en adekvat utbildning för handläggare inom socialtjänsten. Vision anser att den ska vara en generalistutbildning, där arbetsgivaren får ta ett stort ansvar för introduktion och kompetensutveckling. Det är dock viktigt att klargöra vad en generalistutbildning ska innehålla ur ett socionomperspektiv. Möjligheter bör ges till specialiserade vidareutbildningar, exempelvis inom ledarskap och målgruppskunskap.

Resursbristen kan försvåra professionalisering

Det finns en samsyn kring behovet av en professionell socialtjänst. Det kommer att kräva en förändrad organisation och behov av satsningar i form av fort- och vidareutbildning. Denna möjlighet tycks inte finnas hos 40 procent av kommunerna.

Vision anser det nödvändigt att utrymme ges till utvecklingsmöjligheter inom yrket samt att forskningsresultat kan följas och nya arbetssätt och metoder kan prövas och implementeras. 20 procent av socialcheferna säger att det inte finns möjlighet att erbjuda anställda handledning och nödvändig kompetensutveckling. Det försvårar en ökad professionalisering och ger ett ojämnt utbud i landet. Socialtjänsten måste hålla lika hög kvalitet oavsett var man bor.

Förändring pågår

Socialpolitiska utmaningar

**För frågor om undersökningens innehåll,
kontakta Visions förbundsordförande**

Annika Strandhäll
annika.strandhall@vision.se
Telefon 070 280 85 61

eller

Yvonne Ahlström
Socialpolitiska frågor
Telefon 070 582 09 40

Jonas Karlsson
Chef- och ledarskapsfrågor
Telefon 076 133 0 331

Presskontakter

Presschef Peter Bloch
peter.bloch@vision.se
Telefon 070 255 13 37